

Інна ЮРІЙ

ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ НАДНАЦІОНАЛЬНИХ МІЖНАРОДНИХ ОРГАНІЗАЦІЙ

Вивчено роль і завдання наднаціональних міжнародних організацій у регулюванні міжнародних економічних відносин. Проаналізовано цілі розвитку тисячоліття і завдання, які стоять в цьому контексті перед Україною.

Питання про наднаціональність міжнародних організацій – це питання про співвідношення суверенітету держав-членів організації з повноваженнями створеного ними внутріорганізаційного механізму. Держава добровільно делегує свої права органу міжнародної організації, але при цьому важливо те, що вона не втрачає своєї компетенції з делегованих питань. Ступінь делегування і складає суть інституту наднаціональності. Термін „наднаціональність” в сучасному його значенні з’явився в міжнародно-правовій літературі і практиці в зв’язку з створенням і діяльністю Європейської економічної співдружності (СЕС).

СЕС – єдина торгово-економічна організація, що володіє юрисдикцією у відношенні фізичних осіб, що проживають на території Співтовариства. Ця обставина відрізняє СЕС від кредитно-фінансових організацій універсального характеру, де повноваження розповсюджуються тільки на держави.

Все більш суттєву роль в міждержавному регулюванні міжнародних економічних відносин (МЄВ) відіграє Організація Об’єднаних Націй (ООН) з найбільш відомими спеціалізованими установами: Міжнародним валютним фондом (МВФ) і групою Всесвітнього банку, до котрої входять Міжнародний банк реконструкції і розвитку (МБРР), Міжнародна фінансова корпорація (МФК), Міжнародна асоціація розвитку (МАР) і Міжнародне агенство з гарантування інвестицій (МАГІ). У квітні 1992 р. на прохання України МВФ, Група Всесвітнього банку ухвалили рішення про членство України в цих фінансових організаціях. Уся діяльність міжнародної організації повинна здійснюватися з дотриманням основоположних принципів міжнародного права, перш за все таких, як принцип суверенної рівності держав-членів, принцип невтручання міжнародної організації в внутрішні справи держав-членів, принцип поваги державного суверенітету. Це саме ті принципи, в порушенні яких часто звинувачувались вищезгадані організації з наявністю наднаціональних елементів. Наприклад: „... є такі спеціалізовані установи, діяльність яких не сумісна з цілями і принципами Статуту ООН, - це група фінансових спеціалізованих установ (МВФ, МБРР, МФК (Міжнародна фінансова корпорація), МАР (Міжнародна асоціація розвитку))”¹. Існують висловлювання, що взагалі заперечують явище наднаціональності в міжнародних організаціях: „... будь-яка міжнародна організація не може мати наднаціонального (недержавного) характеру”².

Більшість рішень Всесвітнього банку і Міжнародного валютного фонду має рекомендований характер для його членів. Рішення універсальних фінансових інститутів, що мають обов’язковий характер, стосуються головним чином питань реалізації програм структурних перетворень, розроблених сумісно обома цими організаціями. В таких рішеннях і з’являються елементи, що в міжнародно-правовій доктрині характеризуються як „наднаціональні”.

Одним з основних факторів, що стримує залучення іноземних інвестицій, наприклад, в економіку Росії, є відсутність єдиної концепції правового регулювання діяльності іноземних інвесторів. І хоча в липні 1999 року прийняли Закон „Про іноземні інвестиції в Російській Федерації”, він встановлює національний режим з визначеними вилученнями для діяльності іноземних інвесторів, не надаючи їм

¹ Моисеев А. А. *Международные кредитно-финансовые организации. Правовые аспекты деятельности: Учебное пособие. с ссылками на: Шибалева Е.А., Поточный М. Правовые вопросы структуры и деятельности международных организаций. С. 105. – С. 35.*

² Там же: Шибалева Е. А. *Специализированные учреждения ООН. Международно-правовые аспекты. М., 1966. – С. 22–35.*

певних пільг. Для західного інвестора (в особливості дрібного) малопривабливий національний режим російського підприємництва, за якого, наприклад, 32 державні установи і організації (від пожежної безпеки до податкової поліції) мають право закрити підприємство, а для його реєстрації необхідно подолати десятки бюрократичних бар'єрів.

Стосовно України варто приділити увагу створенню так званої „Системи раннього попередження (СРП)” (Early Warning System), в основі якої – запровадження такого механізму, який би забезпечував ефективну експертизу проектів нових нормативно-правових актів нашої держави на предмет їх узгодженості з правом ЄС та його країн-членів. На першій стадії запровадження такої системи її дія має поширюватись на законопроекти, які готуються суб'єктами законодавчої ініціативи, з подальшим поступовим розповсюдженням її дії на всі проекти нормативно-правових актів, в тому числі, врешті-решт, і відомчі. Саме в створенні такої СРП, в проведенні якісної експертної оцінки законопроектів полягає чи не найвідповідальніша місія відповідних програм ТАСІС, інших міжнародних договорів при, зрозуміло, адекватній зацікавленості і організаційних зусиллях з боку українських партнерів.

Виключний сенс в розвитку наднаціональних інститутів міжнародних відносин займають стратегічні утворення, які пов'язані з послугами безпосереднього державного націлення. З середини 90-х років ХХ століття Міжнародна фінансова корпорація (МФК) стала активно пропонувати такі послуги стосовно проектів „участі приватного капіталу в інфраструктурі” (УПІ) (private participation in infrastructure – PPI). Можливість залучення такого роду послуги МФК виникає лише в тому випадку, коли вона і уряд впевнені, що їх не може надати жоден інший консультант (приватна консалтингова компанія). Наприклад, в 1996 р. уряд Філіпін в рамках широкої державної ініціативи з покращення водопостачання в „великій” Манілі підписав контракт з МФК з надання послуг генерального консультанта у підготовці приватизації системи водопостачання.

Необхідність створення міжнародних універсальних організацій з елементами наднаціональності виникла внаслідок вирішення проблем глобального характеру і потреби в досягненні загальнообов'язкової поведінки держав, де поряд з обов'язковими інструментами еко-політики відбувалась інтеграція добровільних пропозицій співіснування. Підвищення взаємної залежності держав в економічній, екологічній та інших сферах було головним явищем міленіуму.

Згідно германської концепції соціальної ринкової економіки, держава не встановлює економічні цілі – це лежить в площині індивідуальних ринкових рішень, – але створює надійні правові і соціальні „рамкові” умови для економічної ініціативи. Найважливішим завданням держави донедавна було забезпечення балансу між ринковою ефективністю і соціальним рівноправ'ям. Що стосується країн із розвинутою економікою, то вони завершують проходження етапу задоволення потреб у збалансованому соціально-економічному розвитку і переходять у стадію гармонізації людської діяльності із законами існування природного середовища. У зв'язку з цим реструктуризація існуючих інституційних структур, створення координаційних установ сталого екологічно безпечного суспільного розвитку попереджує загрозу подальшого функціонування системи відносної замкненості та нееквівалентного обміну класово-егоїстичного розшарування світової спільноти у відповідності до технологічного укладу та перетворення країн, що розвиваються, на епіцентри екологічної напруги.

Міжнародні економічні відносини передували зародженню світового господарства. В початковому періоді вони розвивалися переважно як зовнішньоторгові відносини для забезпечення населення товарами, котрі не вироблялись національною економікою або ж виробництво котрих було неефективним. Поява нових галузей і видів виробництва, ріст продуктивності праці розширили можливості вивезення і продажу в інших країнах значної частини вироблюваної продукції. В зв'язку з цим в сферу міжнародних економічних відносин були залучені країни з багатобірними формами суспільного розвитку, різноспрямованими національними господарствами, неоднаковим станом виробничих сил і т.п. Однак, не дивлячись на це, в інтересах подальшого економічного розвитку в сучасних умовах все настійливіше проявляється тенденція єднання світу. Економіка кожної країни нехотючи потрапляє в зростаючу залежність від зовнішньоекономічних факторів; окрема держава практично не може існувати відособлено від інших країн. Різноманітний економічний розвиток країн-учасниць міжнародних відносин зумовлює ступінь активності інтернаціональної участі при вирішенні різноманітних внутрінаціональних проблем: для країн з високим рівнем розвитку виробничих сил „насуцною” проблемою є проблема формування нової моделі розвитку, головними характеристиками якої є не тільки досягнута нова технологічна база виробництва, широке використання ресурсо- і енергозберігаючих технологій, але і принципово важливі зрушення в структурі та змісті процесів виробництва і споживання, питання орієнтації економічного розвитку на гуманітарні і екологічні критерії, формування нової якості життя. В той же час країни з недостатнім рівнем розвитку, перш за все країни, що розвиваються, зайняті

вирішенням інших проблем, найважливішою серед яких є індустріалізація національної економіки. Історично вони розвивалися як експортери сировинних ресурсів, що стримувало формування внутрішнього механізму саморозвитку, розвиток галузей, що формують внутрішній ринок товарів і послуг, вирішення проблем соціально-економічного забезпечення населення, розширення освітньої сфери, медичного забезпечення і т.д.

Якщо розвинуті країни, досягнувши стійкого, високого рівня благоустрою, формують якісно нову структуру споживання, у якій найважливіше місце займають індустрія дозвілля і сфера послуг, то для ряду країн, що розвиваються, вкрай гостро стоїть проблема забезпечення населення продуктами харчування. За таких обставин різниця рівнів життя населення промислово розвинутих і тих, що розвиваються, країн все в більшій мірі збільшується.

Пам'ятаючи про екологічні проблеми, а також беручи до уваги глобальні пріоритети Цілей розвитку тисячоліття (ЦРТ), навіть така держава як Україна ставить на меті виконання наступних завдань:

- з 2001 до 2015 року збільшити на 12 відсотків кількість населення, що має доступ до питної води;
- стабілізувати до 2015 року забруднення повітря стаціонарними та рухомими джерелами (рис. 1);
- розширити мережу заповідників та природних національних парків з тим, аби вони складали до 10,4 відсотків від загальної території України.

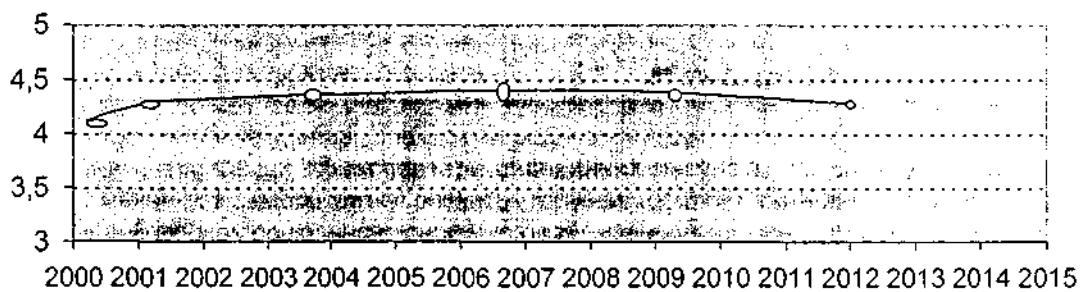

Рис. 1. Викиди у повітря від стаціонарних джерел забруднень [7]

У напрямку до сталого суспільного розвитку кожна країна виступає учасником стратегічної моделі, де домінантним елементом на сьогоднішній день визнана екологічна безпека.

В цих сферах створення міжнародних фінансових інститутів притримується поки що вузьких регіональних основ, що об'єднує невелику кількість країн. Наприклад, скандинавські країни створили Північну екологічну фінансову корпорацію (North Environment Finance Corporation). Розв'язання економічних проблем із врахуванням екологічних чинників підвищує забезпечення умов реалізації трудового, інтелектуального потенціалів населення, його ефективне включення в суспільний поділ праці, нарощування зусиль щодо примноження суспільного добробуту.

Формування наднаціональних інститутів пов'язане з створенням, розвитком і фінансуванням економічної інфраструктури (EI) і її впливом на міжнародний рух капіталів.

Важливо підкреслити, що всі галузі EI відносяться до реального сектора економіки, тобто тієї частини народного господарства, в якій створюється нова вартість, національний дохід, національне багатство. В цьому, власне, відмінність EI від соціальної інфраструктури (охорона здоров'я, освіта, культура та інше), яка, з точки зору економічної теорії, не створює національний дохід, а приймає участь в його споживанні. Аналогічним чином фінансова інфраструктура (банки, страхові компанії, інвестиційні фонди і т. д.), в рамках якої надається широкий спектр фінансово-комерційних послуг, також не створює нову вартість, національний дохід, національне багатство, а лише приймає участь в їхньому перерозподілі. Важливою відмінною особливістю EI є те, що вироблювані нею товари і послуги мають достатньо універсальний характер, тобто споживання відбувається в різних секторах народного господарства: добувній і обробній промисловості, сільському господарстві, фінансовому секторі, секторі побутових та інших послуг. Світова економічна рівновага потребує керованої взаємодії інтенсивного обміну товарів і послуг між окремими секторами EI та системи міжнародного поділу праці. Стихийний розвиток цих процесів в умовах посилення економічної єдності світу може спричинити, і вже нині спричиняє такі наслідки, які можуть обернутися серйозними катаклізмами.

На рівні світового співробітництва здійснені окремі спроби регулювання економічної рівноваги, передусім, за допомогою ряду спеціально створених міжнародних організацій. Вони охоплюють окремі найбільш вразливі підсистеми світового господарства: торгівлю, валютно-фінансові й кредитні відносини, промисловий розвиток, навколишнє природне середовище, регіональне економічне та науково-технічне співробітництво. У світовому співтоваристві, поки що, не створено відповідних інституційних структур, які б могли регулювати світовий соціально-економічний та екологічний розвиток у комплексі спочатку на регіональному рівні, а з часом – на світовому, що б усунуло диспропорції у розвитку і запобігало виникненню катаклізмів.

На відміну від товарів чисто суспільного користування (public goods) товари і послуги, вироблювані в секторі EI, зазвичай мають певну обмеженість з точки зору одночасного вільного доступу до них всіх членів суспільства. Ця обмеженість обумовлена перш за все тим, що на багато товарів і послуг EI встановлюються певні ціни (на відміну від товарів суспільного користування, користування якими для кожного даного індивідуума є безкоштовним). В ряді випадків може мати місце чисто фізична обмеженість товарів і послуг EI: наприклад, користування автомобільною дорогою може бути безкоштовним, але обмежена пропускна здатність не дозволить всім одночасно нею скористатися. Навіть якщо на товари і послуги EI встановлені ціни, зазвичай існують межі обсягів користування, визначувані потужністю відповідного об'єкта EI.

Багато підприємств EI створюють т. зв. „екстерналітети” (externalities), мається на увазі зовнішні, соціально значимі ефекти, які не знаходять свого відображення в вартісних показниках виробництва відповідних товарів і послуг. Прикладом такого зовнішнього ефекта може бути покращення стану водних ресурсів (озера, річки, іншого водоймища) в результаті очищення сточних муніципальних вод. В національному доході може бути відображена тільки вартість послуги „очистка сточних вод”, яку за відповідним тарифом оплачують користувачі муніципальної водоочисної станції. Екологічні ефекти від покращення якості води у водоймі (в випадку, якщо їм вдасться надати вартісної оцінки) можуть бути суттєво вищими вартості оплачених і статистично врахованих послуг.

Особливості розвитку економічної інфраструктури накладають свій відбиток на динаміку розвитку специфіки банківських операцій. Багато фахівців вважають, що чергові світові кризи будуть породжуватись саме банківською сферою, оскільки надто великими є обсяги операцій і значними ризики, що приймають на себе їх учасники. Найяскравішим прикладом такого впливу є відокремлення в 90-х роках XX століття муніципальної та екологічної інфраструктурної ланки в діяльності ЄБРР. Тоді і був створений відділ з аналогічною назвою. В якості перспективного інструменту підтримки проектів муніципальної та екологічної інфраструктури ЄБРР розглядає спеціалізовані інвестиційні фонди. В 1997 р. було прийнято рішення про створення Інвестиційного фонду охорони навколишнього середовища. Це перший цільовий „позиковий” фонд фінансування акціонерних капіталів в європейському регіоні, який здатен підтримувати індустрію виробництва обладнання і надання послуг в сфері екології. Одним з інструментів сприяння розвитку екологічної інфраструктури є створення в 1993 р. Комітету з підготовки проектів (КПП) за ініціативою ЄБРР. Основною задачею КПП є організація дольового співфінансування природоохоронних проектів по лінії донорів і міжнародних фінансових організацій, в тому числі МБРР, Європейського інвестиційного банку, Північного інвестиційного банку, Північної екологічної фінансової корпорації (North Environment Finance Corporation), Глобального екологічного фонду (Global Environment Facility) та інших.

Економісти звикли користуватися системою господарських зв'язків між національними економіками різних країн, що ґрунтується на міжнародному поділі праці, тобто міжнародними економічними відносинами (МЕВ). Вони знаходять своє конкретне вираження в інтеграційному обміні продукцією і послугами. В зв'язку з розвитком процесу глобалізації і необхідністю вирішення нових проблем, пов'язаних із нею, фахівці ООН пропонують нову концепцію глобальної архітектури, основними ключовими елементами якої є: Глобальний центральний банк; Всесвітній інвестиційний фонд із функціями перерозподілу і механізмом передачі ресурсів; Всесвітня природоохоронна установа; видозмінена Всесвітня торгова організація, що діє на більш справедливій основі і з більш широким мандатом; Міжнародний кримінальний суд з більш широким мандатом у галузі прав людини; розширення ООН, що включає двопалатну Генеральну Асамблею, в якій би були представлені інститути громадянського суспільства.

Якщо розподіл трудових ресурсів, товарів та послуг, фінансового та інших форм капіталу, розподіл багатства, політичної влади, правил поведінки та, навіть, ресурсів знайшли свій системний розподіл у міжнародних координуючих організаціях, то відповідна організація розподілу інформації та ноу-хау, поки що, відсутня. Глобальна інформатизація стає ключовим технологічним викликом XXI століття

універсального характеру, оскільки наднаціональний характер її координування забезпечується процесом інтелектуального відтворення. В Україні ідеологічна невизначеність створила сприятливі умови для проникнення в науку і освіту найрізноманітніших управлінських доктрин різноспрямованих національних господарств і приватних осіб, які не враховують національні соціокультурні традиції держави з вигідним географічним і культурним розташуванням на тлі світового суспільного самовизначення. Оскільки в умовах масового поширення вищої освіти елітну роль в суспільстві виконують університети, то одним з наступних наднаціональних інститутів може стати проголошення Всесвітнього інформаційного університету з повноваженнями для визначення мінімального, стандартного (дотримання норм якості інформаційних систем) та максимально допустимого рівня науково-інформаційного споживання кожної країни у відповідності з суспільним устроєм. Проблема протиставлення в рівнях споживання є основною суперечністю глобальної економіки, рецепти вирішення якої суспільною наукою ще не розроблено.

Література

1. Власова Т.В. *Возможности и методы социального регулирования // Финансовая стабилизация и экономически ростеж. Международна научно-практическа конференция (Сборник доклади) 26-27 октомври 2000, Свищов*
2. Забігайло В.К. *Право України як інституціональна передумова наближення України до Європейського Союзу // Україна на порозі ХХІ століття: уроки реформ та стратегія розвитку. Матеріали наукової конференції. – Київ: НТУУ КПІ, 2001.*
3. Касьянова А.К. *Некоторые аспекты экономического роста в переходной экономике России // Финансовая стабилизация и экономически ростеж. Международна научно-практическа конференция (Сборник доклади) 26-27 октомври 2000, Свищов*
4. Моисеев А.А. *Международные кредитно-финансовые организации. Правовые аспекты деятельности: Учебное пособие. – М.: Издательство «НИМГ». 1999.*
5. Шевчук В.А. *Международные финансовые институты: политика в секторе экономической инфраструктуры. – М.: «Анkil», 1999.*
6. *Экономика. Справочное учебное пособие (Д.В. Валовой и др.), М.: ЗАО «Бизнес-школа «Интел-Синтез», 2001.*
7. *Україна: звіт з людського розвитку 2003. Сила децентралізації. Програма розвитку Організації Об'єднаних Націй, м.Київ, Україна. – С. 28.*